

JAN DOSTYCH

KATALOG TALARÓW

ZYGMUNTA III WAZY

Z LAT 1618 – 1626

Z MENNICY BYDGOSKIEJ

AKTUALIZACJA NA DZIEŃ 25.05.2020

Jakub Jacobson von Emden, zarządca mennicy koronnej w Bydgoszczy do bicia talarów nie miał specjalnej ordynacji, a bił je od 1618 roku. Dopiero 11 stycznia 1627 roku król specjalnym pismem upoważnił go do zaniechania bicia drobnej monety a przejścia do emisji samych talarów. Zagadką pozostanie dlaczego Jacobson od 1626 roku starał się o to u króla /może chciał zalegalizować istniejący stan rzeczy?/. Przecież na biciu drobnej monety zarabiał krocie, a na biciu dobrej monety czyli talarów i półtalarów niewiele. Według pamiętników Henryka Hemy /probierza mennicy krakowskiej/ dochód Jacobsona w 1625 roku szacowano na 100 000 złotych. Jest to tym bardziej dziwne, że już w 1629 roku ponownie starał się o możliwość bicia drobnej monety na co jednak nie zgodził się sejm walny 20.02.1629 w Warszawie. Piszac o pierwszych talarach Zygmunta III musimy wyjaśnić kilka spraw. Po pierwsze powiedzenie „kopa za głowę”. W XIV wieku w myśl statutów Kazimierza Wielkiego szlachcic za zabicie chłopca płacił kopę /czyli 60/ groszy praskich. Nie ma to nic wspólnego z cyfrą 60 na rewersie pierwszych talarów. Ta cyfra na talarach oznacza 60 krajcarów niemieckich /nieco lepszych od polskich półgroszy/ – Volumina Legum III str 372, podaję za M.Gumowskim. Nazywano je też często talarami kopowymi. Znacznie trudniej wyjaśnić cyfrę 30. Niektórzy badacze piszą że jest to 30 groszy. Ale ze względu na szybko postępującą inflację cena talara i dukata liczona w drobnych monetach zmieniała się szybko. W 1587 roku talar był wart 35 groszy, podobnie jak talary Batorego, w 1604 – 37, 1616 – 45, 1620 – 60, 1621 – 75, a od 1627 roku miał siłę nabywczą około 90 groszy. Już w 1611 roku sejm usiłował ustalić cenę talara na 40 groszy. Co więc znaczy cyfra 30 na talarach z roku 1621 gdy w tym czasie talar był wart 75 groszy? Nie wiem. Umieszczanie cyfr prowadziło zapewne też do sporów i pomyłek dlatego już od 1623 roku Jacobson zrezygnował z umieszczania cyfr na rewersie. Przyszło mu to tym łatwiej że nie było przecież jeszcze żadnej ordynacji o biciu talarów. Łatwiej wytłumaczyć określenie talary lekkie i ciężkie chociaż i tu są nieporozumienia. Talary lekkie zwane były też złotowymi, talary ciężkie imperialnymi, cesarskimi lub zwykłymi. Jedyna różnica to waga, bo nawet tych samych stempli używano do bicia talarów lekkich i ciężkich. Stosunek wagi ciężkich do lekkich wynosił około 7:5. Talar ciężki powinien ważyć 28,8g i zawierać 25,2g srebra. Talar lekki około 20g. Stosunek wagi ciężkich do lekkich wynosił około 7:5. Różnica w wadze nie była zbyt uderzająca. Kto nie miał dobrego czucia w ręce mógł zostać oszukany zwłaszcza że waga znanych nam talarów lekkich jest niższa niż 20g. Pewnie dlatego za hetmana Stanisława Żółkiewskiego zapłacono talarami lekkimi. Żółkiewski zginął w bitwie pod Cecorą w nocy 6-7.10. 1620 roku. Głowę bohatera подарowano sułtanowi który kazał umieścić ją nad wejściem do swojego pałacu. Wisiała tam ponad 2 lata. Do niewoli tureckiej dostał się też syn Żółkiewskiego- Jan. Żona hetmana Regina wykupiła syna i głowę męża za „kosmiczną” sumę 3 000 000 złotych a w zebraniu tej sumy pomagało całe społeczeństwo polskie. Hetman został pochowany w Żółkwi. Na nagrobku umieszczono łaciński cytat *Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor* /pol. Powstanie kiedyś z kości naszych mściciel /. Tym mścicielem został Jan III Sobieski, który był prawnukiem Żółkiewskiego, ale to już całkiem inna historia....

LEGENDA

+ Krzyżyk	: Dwukropek
• Kropka	٪ Dwie małe gwiazdki w formie dwukropka
* Gwiazdka	⊗ Order złotego runa

Objaśnienia skrótów; MNK- Muzeum Narodowe w Krakowie; MNW- Muzeum Narodowe w Warszawie; PNAN- Paweł Niemczyk Antykwariat Numizmatyczny; Chełmiński, Kubicki, Frankiewicz, Chomiński, Karolkiewicz- odnośniki do aukcji w/w wybitnych numizmatyków z XX wieku. Mój adres do korespondencji to: **wazowiekatalog@vp.pl**

1618 CIĘŻKI

Moneta w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie

Na Av powyżej korony drobnymi cyframi rok **16-18**, na Rv po bokach tarcz herbowych **16-18**,
niżej **6-0** przedzielone herbem **SAS**

18.1.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT: RVSS:PRVSSI:MAS ☒ / •	SAM:LIVAE:NECNO:SVE⊗GOT:VAND: Q•HRI•REX ☙ / ☙	R*
---------	---	---	----

1/ MNW nr NPO 28093, unikat, średnica 41,5mm , waga 29,33g

1620 LEKKI

Po bokach tarcz herbowych **16-20, II-VE, 6-0**

20.1.01	SIGIS·III·D·G·REX·POLO·M·D·LIT·R VSS:PRVS:MAS / •	SAM:LIVAE·NECNO:SVE⊗GOT:VAN D:Q:HRI:REX • / •	R 6-7
---------	--	--	-------

- 1/ WAG 41/2583, średnica 41mm, 19,41g , teraz Y.L.
- 2/ Chełmiński 234
- 3/ Karolkiewicz TritonIV/2199, 41mm, 19,69g, wcześniej Lanz 45/873
- 4/ PNAN 4/64, 41mm, 19,34g
- 5/ MNW 19,6g nr NPO77055
- 6/ MNW 41-42mm 19,32g nr NPO28756
- 7/ Kolekcja prywatna, 19,70g sprawdzić czy to nie Karolkiewicz?
- 8/ MNPoznań nr 2998, 19,29g

20.1.02	SIGIS·III·D·G·REX·POLO·M·D·LIT·R VSS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIVAE·NECNO:SVE⊗GOT:VAN D:Q:HRI:REX • / •	R 7-8
---------	--	--	-------

- 1/ Kubicki 517
- Odbitki w złocie:
- 1/ Chełmiński 220 waga 17,0g
 - 2/ MNK-VII-P-10567 40,7mm, waga 17,54g
 - 3/ PNAN 3/44, 40,2mm, waga 17,37g
 - 4/ WCN 20/233 waga 17,37g
 - 5/ Karolkiewicz TritonIV/2218, 41mm, waga 16,72g

20.1.03	SIGIS·III·D·G·REX·POLO·M·D·LIT· RVSS:PRVS:MAS / •	SAM:LIVAE·NECNO:SVE⊗GOT:VAN D:Q:HRI:REX • /	R 7-8
---------	--	--	-------

- 1/ MNK-VII-P-13566, 41,3mm, 19,14g

Opis z aukcji, nie widziałem zdjęcia, srebro:

- 1/ Ermitaż, 40,5mm, waga 19,4g

1. Odbitki w złocie

- 1/ MNK waga 17,54g
- 2/ Ossolineum waga 17,41g
- 3/ PNAN 3/44 waga 17,37g

Był też w zbiorach Chełmińskiego i Sobańskiego

1621 LEKKI

Po bokach **16-21/1** przerobione z 0/, **II-VE**, ❖-3-SAS-0-❖ /3 przerobione z 6/

21.1.01	SIGIS•III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•R VSS:PRVS:MAS • / •	SAM•LIVE•NECNO:SVE⊗GOT:VAND :Q•HRI:REX / •	R 6
---------	--	---	-----

- 1/ PDA 15/504, 19,22g, potem NAN 14/130
- 2/ Kubicki 518
- 3/ Frankiewicz 203
- 4/ Muzeum Miasta Berlina 42mm, 20,25g, nr 18227327
- 5/ Stacs.B&Ponteiro I.2014 nr 1535
- 6/ MNW 41,5mm, 19,64g nr 2730/6973
- 7/ MNW 42mm, 19,6g nr NPO28757
- 8/ MNK-VII-P-13569, 41,7mm, 18,32g

Odbitki w złocie:

- 1/ Chełmiński 221, waga 17,5g z uchem, teraz zbiór prywatny
- 2/ Karolkiewicz Triton IV/2218 waga 16,71g
- 3/ Bowers&Marena New Hampshire IX 1989rok nr 2663 – 4620USD
- 4/ Schweizerischer Bankverain Basel VI 1990, nr 1043
- 5/ Classical Numismatic Group XII 2000, nr 2218 – 6000USD
- 6/ MNK waga 17,5g
- 7/ NBP waga 16,94g

W katalogu kartkowym Potockiego przy talarze 1621 jest następująca informacja: „Ziesche Koder z Lipska w dniu 31.08.1909r proponował takiego talara w złocie wagi 5 dukatów”. Być może był to jeden z powyższych.

1622 LEKKI

Po bokach 16-22, II-VE, niżej ☒ – 3-SAS-0-☒ /3 przerobiona z 6/

22.1.01	SIGIS:III:D:G:R:POLO:M:D:LIT:RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIVAE:NECNO:SVE*GOT:VAND: :Q:HRI:REX / •	R 6
---------	---	--	-----

- 1/ PNAN 4/65, 41mm, 19,77g
- 2/ WCN 32/229, 19,62g
- 3/ Frankiewicz 204
- 4/ Kubicki 519
- 5/ PDA 7/389, 19,21g
- 6/ MNW 40,5-41mm, 19,15g, nr NPO28758
- 7/ MNW 40,5mm, 19,70g, nr 2739/6974
- 8/ Kolekcja prywatna W-wa 19,63g
- 9/ Ermitaż 40,5mm

22.1.02	SIGIS:III:D:G:R:POLO:M:D:LIT:RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIVAE:NECNO:SVE*GOT:VAND: Q:HRI:REX /	R7-8
---------	---	---	------

- 1/ MNK-VII-P-13567, 40,8mm, 19,48g
- 2/ MZMalbork nr WM3432, 40mm, 19,29g

1623 LEKKI

Po bokach tarcz herbowych II-VE, poniżej tarcz herbowych 16- SAS-23

23.1.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIV:NECNO:SVE*GOT:VAD:Q:H RI:REX + / +	R 6
---------	--	---	-----

- 1/ Chełmiński 235
- 2/ Kubicki 520
- 3/ Frankiewicz 205
- 4/ Karolkiewicz 41mm, 18,85g, Triton IV/2200
- 5/ MNW NPO28759, 41-41,5mm, 19,17g
- 6/ MNW nr NPO28094, 19,20g
- 7/ MNK-VII-P-13568, 41,5mm, 19,09g
- 8/ Kolekcja prywatna W-wa 19,57g
- 9/ Ermitaż /nr 1182/ 41mm
- 10/ Macho&Chlapkovic 6/499, Bratysława, 19,7g
- 11/ Gorny 41/2123
- 12/ Otto Helbing Monachium 14.02.1921 nr 299, ze zbioru Alfreda von Strothera z Baden Baden
- 13/ MNPoznań nr 2999, 19,59g
- 14/ NAN 19/235 waga 18,9g, średnica 42mm

Odbitki w złocie:

- 1 / MNW nr NPO77058 waga 16,37g

Po bokach tarcz herbowych krzyżyki ozdobne ✠ - ✠, II-VE, 16-23, poniżej tarcz herb SAS

Moneta w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, zdjęcia wykonała Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

23.2.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIV:NECNO:SVE⊗GOT:VAND:Q: HRI:REX + / +	R7-8
---------	--	--	------

1/ MNK-VII-P-13570, 41,3mm, 18,8g

Opis z aukcji, nie widziałem zdjęcia, srebro:

- 1/ Giessner Munzenhandlung Dieter Gorny GmbH, Munchen 45/3354 4-5.04.1989
- 2/ Giessner Munzenhandlung Dieter Gorny GmbH, Munchen 47/2123, 31.10.1989
- 3/ Ermitaż /1183/ 41mm

1623 CIĘŻKI

Moneta w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, zdjęcia wykonała Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

23.3.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT: RVSS.....AS • / •	S.....V:NECNO:SVE⊗GOT:VAND:Q: HRI:REX • / •	R8
---------	--	--	----

1/ MNK-VII-P-13665, 42,7mm, 25,47g

Komentarz;

Prezentowana powyżej moneta to był na pewno talar ciężki. Waży 25,47g, a gdyby miał brakującą część na pewno ważyłby tyle co talary ciężkie czyli 28-29g. Dlaczego moneta ta została tak okaleczona, tego się nie dowiemy. Mnie zastanawia coś innego. Moneta ta ma puncę Czapskiego i pochodzi z jego starego zbioru. Dlaczego ten wytrawny numizmatyk włączył ją do swego zbioru, monetę uszkodzoną i w złym stanie zachowania, z której nie można nawet odczytać daty /miałem tę monetę w rękach, oglądałem jej zdjęcia w dużym powiększeniu i nie byłem w stanie odczytać roku/. M.Gumowski w „Mennicy Bydgoskiej” opisuje z roku 1623 roku 4 talary, nie podaje jednak ich wagi. Numer 801 to talar lekki 23.1.01, nr 802 Gumowski opisuje, że jest podobny do 801, ale z innym krzyżykiem na końcu rewersu i że jest w MNW. Ja oglądałem wszystkie talary będące w posiadaniu MNW i mogę stwierdzić, że wszystkie talary typu 23.1.01 mają na początku i końcu rewersu takie same krzyżyki + . Nie ma więc talara nr 802. Talar opisany pod nr 803 to talar 23.2.01. Pozostaje więc jeszcze talar opisany pod nr 804. Gumowski podaje że jest w kolekcji Czapskiego. Z monet które oglądałem w MNK, tylko ten uszkodzony talar może odpowiadać temu opisowi. Niestety moneta ta jest uszkodzona, poza tym miejscami mało czytelna, nie widać przede wszystkim roku, ale też innych szczegółów. Jednak biorąc pod uwagę że Czapski trzymał ją w swoim zbiorze można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć że jest to talar ciężki z 1623 roku. Być może 130 lat temu takie talary w jakiś zbiorach widział, ale już wtedy musiały to być super rzadkie monety, jeśli Czapski w swym zbiorze nie miał lepszego. Do pełnej weryfikacji dobrze byłoby porównać go z innym talarem ciężkim z 1623 roku, o ile oczywiście taki talar istnieje.

1624 LEKKI

Obok tarcz II-VE, poniżej tarcz herbowych 16- SAS-24

24.1.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIV:NEC:NO:SVE⊗GOT:VAND: Q:HRI:REX /	R 6
---------	--	---	-----

- 1/ PNAN 2/65=PNAN 3/46, 41mm, 18,89g
- 2/ Frankiewicz 206
- 3 / Kubicki 521
- 4/ Karolkiewicz TritonIV/2201, 19,89g
- 5/ MNW nr 2730/6978, 40,5mm, 19,05g
- 6/ MNW nr 2730/6979, 40,5mm, 19,19g
- 7/ MNW nr NPO15510, 40,5mm
- 8/ MNK-VII-P-13572, 40,8mm, 19,29g
- 9/ Emporium Hamburg 23/1050, 16-17.12.1991
- 10/ Aukcja Violy Ua waga 18,82g
- 11/ Kunker 292 lot 5823 waga 19,7g

24.1.01A	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•R VSS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIV:NEC:NO:SVE⊗GOT:VAND: Q:HRI:REX + /	R7-8
----------	--	---	------

- 1/ Muzeum Bydgoszcz MOB/Mo 8506, 40,6mm, 19,8g

24.1.02	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIV:NEC:NO:SVEC⊗GOT:VAND: Q:HRI:REX / +	R7
---------	--	--	----

- 1/ MNW nr 2730/6976, 40,5-41mm, 19,83g
- 2/ MNK-VII-P-13571, 41,4mm, 20,0g
- 3 / Ermitaż /1210/ 40,5mm

Opis z aukcji, nie widziałem zdjęcia:

- 1/ Lanz 45/874 17.05.1988
- 2/ Merzbacher Nachfolger 28-29.04.1903 lot 158

Odbitki w złocie:

- 1/ W zbiorze Potockiego była złota 15-o dukatówka o wadze 51,66g i średnicy 43mm. Opis jej i odbitka jest w katalogu kartkowym.

1624 CIĘŻKI

Moneta w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie

Obok tarcz II-VE, poniżej tarcz herbowych 16- SAS-24

24.2.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT•RV SS:PRVS:MAS • / •	SAM:LIV:NEC:NO:SVE⊗GOT:VAND: Q:HRI:REX /	R 6
---------	--	---	-----

- 1/ Chełmiński 236
- 2/ MNK-VII-P-10565, 42,4mm, 28,31g,
- 3/ Karolkiewicz TritonIV/2202, 28,68g, potem PDA 4/230
- 4/ MNW nr 2730/6977, 41,5mm, 29,01g
- 5/ Kolekcja prywatna W-wa ,42,5mm, 27,99g
- 6/ Kolekcja prywatna, 27,84g
- 7/ WCN 63/310 27,43g
- 8/ Muzeum AiE Łódź 25,33g
- 9/ WDA 15/213 waga 28,54g

Opis z aukcji których nie widziałem zdjęć:

- 1/ Merzbacher Nachfolger 28-29.04.1903 lot 159

1625 CIĘŻKI

Obok tarcz II-VE poniżej 16-25, pod nimi herb SAS

25.1.01	SIGIS%III%D%G%REX*POLO%M%D%LIT% RVSS*PRVS%MAS + / +	SAM:LIV:NEC:NO:SVE⊗GOT:VAD: Q:HRI:REX + / +	R 7
---------	--	--	-----

- 1/ Kubicki 523
- 2/ Frankiewicz 212
- 3/ Karolkiewicz TritonIV/2203,
- 4/ Ermitaż /1227/ 43mm

25.1.02	SIGIS%III%D%G%REX*POLO%M%D%LIT% RVSS*PRVS%MAS ❀ / +	SAM:LIV:NEC:NO:SVE⊗GOT:VA:D: Q:HRI:REX + / +	R7-8
---------	--	---	------

- 1/ MNW nr NPO77057, 41,7mm, 28,08g

25.1.03	SIGIS%III%D%G%REX*POLO%M%D%LIT% RVSS*PRVS%MAS ❀ / +	SAM*LIV:NEC:NO:SVE⊗GOT:VA:D :Q:HRI:REX • / •	R7-8
---------	--	---	------

- 1/ MNK-VII-P-13573, 40,9mm, 28,31g

1626 CIĘŻKI

Obok tarcz II-VE, poniżej 16-26, pod nimi herb półkozic, obok niego krzyżyki

26.1.01	SIGIS:III:D:G:REX•POLO:M:D:LIT: RVSS•PRVS•MA + / +	SAM:LIV•NEC:NO:SVE•⊗GOT•VAD:Q: HRI:REX + / +	R 6
---------	---	---	-----

- 1/ PNAN 1/4= Kunker 244/521, 41mm, 28,43g
- 2/ WCN 20/234
- 3/ PNAN aukcja Allegro
- 4/ Chełmiński 239
- 5/ Kubicki 524
- 6/ Frankiewicz 213, 41,7mm, 28,46g, wcześniej zbiór Alfreda von Strothera z Baden Baden licytowany na aukcji Otto Helbing Monachium 14.02.1921 nr 300, obecnie www.zbior.com
- 7/ Karolkiewicz TritonIV/2203
- 8/ MNW nr NPO28760, 41,5mm, 29,39g
- 9/ MNW nr NPO3601, 29,1g
- 10/ Kolekcja prywatna W-wa 28,79g
- 11/ MNK-VII-P-13574, 41,7mm, 28,80g
- 12/ Emporium Hamburg 23/1051, 16-17.12.1991
- 13/ Dr Peus Busso Nachfolger 412/614, waga 28,66g, 24.04.2014
- 14/ Ermitaż /1243/ 41mm
- 15/ Antykwariat Niemczyk aukcja 8/39, 41-42mm, 28,89g
- 16/ WCN 64/387 waga 28,90g

Moneta z MN Poznań nr 3000

26.2.01	•SIGIS•III•D:G.REX•POL:M&•D•LI •RVS:PRVS•MAS ☒	SAM•LIV•NEC•NO:SVE*GOT•VAD :Q•HRI•REX ☒	R8 lub R*
---------	---	--	--------------

1/ MNPoznań nr 3000, 27,7g, 42,6mm

Komentarz:

Z prawdopodobieństwem 99,9%, można stwierdzić, że ten talar to pomyłka. Przecież takie awersy i rewersy pojawiły się dopiero od 1628 roku, a ten tu prezentowany jest odpowiednikiem 29.4.15. Wszystko wskazuje na to, że grawer popełnił „czeski błąd” i odwrócił cyfrę 9, co w efekcie dało 6, czyli rok 1626. Ale jeśli już powstała taka moneta z datą 1626, to umieszczam ją „pod rokiem” 1626 z odpowiednim komentarzem. Super rzadka moneta, być może unikat.